

CU PRIVIRE LA NEGOCIERILE RUSO-TURCE DE LA BUCUREȘTI DIN PRIMĂVARA ANULUI 1812

Vlad MISCHEVCA

Situația Principatului Moldovei la începutul secolului al XIX-lea, în ajunul războiului ruso-turc din 1806-1812, se caracterizează prin faptul că domnii fanarioți au avut o mare influență asupra politicii externe a Porții, fiind considerați, cu adevărat, factori ai diplomației turcești. Vorbind despre o activitate politică externă a Moldovei în această perioadă, constatăm că, ea este, de fapt, politica promovată de domnitorul ei fanariot, în cadrul raporturilor internaționale ale marilor puteri europene și sub impactul acestora asupra Imperiului otoman. Iar activitatea politico-diplomatică a lui Alexandru Moruzi s-a manifestat, totodată, în umbra acțiunilor de proporții mult mai mari ale vărului său din Muntenia – reprezentantul partizanilor proruși – Constantin Ypsilanti¹.

Soarta celor două Principate în timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812 a fost permanent unul din subiectele importante ale raporturilor internaționale, vizând alianțele politice și militare ale Rusiei, Austriei, Franței și altor state implicate. Războiul, declanșat în toamna anului 1806, care a fost dezastruos pentru Principate, poate fi împărțit în patru perioade:

Perioada I – cea a *domniei lui Constantin Ypsilanti sub ruși*: de la trecerea Nistrului, la 10-11 (22-23) noiembrie 1806², de către armata rusă condusă de I. Michelson și până la încheierea armistițiului de la Slobozia (12 august 1807). În această perioadă, armata rusă, care număra un efectiv de 33 000 oameni, a ocupat fără lupte cetățile Hotin, Bender, Akkerman, Chilia, adică tot teritoriul dintre Nistru și Dunăre, cu excepția unor puternice cetăți de pe Dunăre (Ismail, Brăila ș.a.). Constantin Ypsilanti venind împreună cu trupele țariste la București, la 15 (27) decembrie 1806, a adresat o circulară către ispravnici, vestindu-i că a sosit în calitate de „Domn al celor două Țări, Moldova și Valahia”. Domnul Moldovei, Al. Moruzi, a rămas fidel Porții și s-a retras la sud de Dunăre, astfel încât autoritatea lui Constantin Ypsilanti se răsfrângea asupra ambelor Principate, însă acest principe fanariot nu se bucura de susținerea boierimii locale și intrase în conflict cu generalul rus M. A. Miloradovici. Cea mai mare victorie a flotei ruse, sub comanda amiralului D. N. Seneavin, a fost reputată în lupta navală cu turcii de lângă peninsula Athos (19 iunie 1807)³.

Perioada a II-a – a *Armistițiului de la Slobozia* (august 1807-primăvara 1809). În perioada nominalizată, reieșind din stipulațiile Tratatului de la Tilsit (1807), prin medierea

¹ Vl. Mischevca, P. Zavitsanos, *Principele Constantin Ypsilanti, 1760-1816*. Chișinău, Editura Civitas, 1999; Βλ. Μίσκεβκα, *Ο ηγεμόνας Κωνσταντίνος Υψηλάντης (1760;–1816)*. Θεσσαλονίκη, 2008.

² Armata rusească, conform unor relatări de epocă, a trecut Nistrul la 10 (22) noiembrie 1806, în patru puncte (Violeta-Anca Epure, *Războiul ruso-turc (1806-1812) și societatea românească în viziunea consulilor și voiajorilor francezi în Principate*, în vol. *Prin labirintul istoriei*, coord. D. Vitcu, Iași, 2009, p. 51).

³ Vezi: O. Щербачев, *Афонское сражение*. М.-Л., 1945.

diplomației franceze, s-a încheiat la 12 (24) august 1807 armistițiul de la Slobozia, conform căruia armatele părților beligerante urmau să fie evacuate din Principate. Alexandru I, fiind hotărât să-și stabilească frontiera imperiului pe linia Dunării, nu și-a retras trupele⁴ (armata rusă atinge numărul de 80 mii de oameni), iar la 17 februarie 1808 l-a destituit, până la urmă, pe Constantin Ypsilanti din scaunul Principatelor, care a trebuit să părăsească definitiv Principatele, în august 1808. Negocierile ruso-otomane de la Iași (martie-aprilie 1809) n-au înregistrat niciun progres, deoarece Sankt Petersburgul cerea stabilirea hotarului pe Dunăre și pe brațul Sf. Gheorghe.

Perioada a III-a – a bătăliilor decisive: de la reînceperea ostilităților militare (inclusiv în Caucaz) în primăvara anului 1809 și până când M. Kutuzov⁵ (având la dispoziția sa 4 divizii, cu un efectiv de circa 46 000 de oameni) a reușit să schimbe raportul de forțe în favoare Rusiei – raportând, cu forțe numeric inferioare, victoria de la Rusciuk (22 iunie / 4 iulie 1811). Ulterior el a reușit să încercuiască trupele otomane în lagărul lor de la Slobozia, de pe malul stâng al Dunării (turcii – rămași în viață doar 12 000 – au capitulat la 23 noiembrie 1811)⁶.

Perioada a IV-a – a celui de al doilea armistițiu și a tocmelilor diplomatice: de la începerea negocierilor de pace de la Giurgiu, 19 (31) octombrie - 21 noiembrie (3 decembrie, pe *stil nou*) 1811 și până la semnarea păcii de la București, la 16 (28) mai 1812. Pe parcursul acestei perioade pretențiile teritoriale ale rușilor se loveau de rezistența diplomatică a otomanilor. Rușii cereau Dunărea drept hotar sau, cel puțin, Moldova întregă. La începutul lunii octombrie 1811, marele vizir Ahmed pașa era gata să cedeze Hotinul, Benderul, Akermanul, și Căușenii, propunând ca noul hotar să fie stabilit pe râurile Bâc și Cunduc (Cogâlnic)⁷. Până la urmă, s-a acceptat formula de compromis, pe care marele vizir i-a

⁴ Generalul Meyendorf a fost concediat sub pretextul că nu avea împuternicire pentru ratificarea armistițiului, ce nu corespundea „cu demnitatea imperiului” (Violeta-Anca Epure, *op. cit.*, p. 61).

⁵ În aprilie 1811 M. I. Kutuzov a preluat comandamentul Armatei de la Dunăre și de îndată ce a sosit din Lituania la București și-a căutat o amantă. Aceasta a fost „o copilă de 14 ani, nepoata lui Varlaam, căsătorită cu un tânăr boier numit Guliano”. După cum relatau contemporanii, bătrânul general era cunoscut drept un afemeiat, deoarece, fiind însurat, căuta femei „de orice calitate ar fi fost” și „care obțineau orice de la el”. (Violeta-Anca Epure, *op. cit.*, p. 72). Concomitent, în scrisorile sale din București, adresate soției, în martie 1812, el afirma: „Я, мой друг, слава Богу здоров, и теперь как нельзя занят войною, то кой-как стараюсь лепить мир ... ;...признаюсь, что в мои лета служба в поле тяжела, и не знаю, что делать”. (<http://www.runivers.ru/Runivers/calendar2.php?ID=61552&month=&year>). Slăbiciunea lui Kutuzov pentru femei a fost confirmată la 1812 și de alți contemporani: „генерал Леонтий Беннигсен действительно писал из Тарутинского лагеря Александру I, что Кутузов ничего не делает, много спит, причем не один. С собой он привез молдаванку, переодетую казачком, которая „греет ему постель”. (Виктор Безотосный, зав. отделом Государственного Исторического музея http://gazeta.aif.ru/online/aif/1195/10_01).

⁶ Текст соглашения об условиях сдачи турецкой армии и о перемирии между русскими и турецкими войсками. 23 ноября 1811 г. (Копия. Рукописный текст. На французском языке.) - Российский государственный военно-исторический архив (РГВИА). Ф. 846. Оп. 16. Д. 434. Л. 69–70. Русский перевод опубликован: М.И. Кутузов. Сборник документов. / Ред. Л. Г. Бескровный. Т. III (1808-1809). Приложение к док. № 820. С. 721–723.

⁷ М. И. Письмо, Н.П. Голенищева-Кутузова, Румянцеву о предложении великого визиря Ахмед-паши установить русско-турецкую границу по речкам Кундук и Бык. 10 октября 1811 г. (Копия. Рукописный текст). - Российский государственный военно-исторический архив (РГВИА). Ф. 846. Оп. 16. Д. 2958. Л. 118–118 об.; М. И. Кутузов, Сборник документов / Ред. Л. Г. Бескровный. Т. III (1808-1809). М., 1952, с. 651, 655.

propus-o lui M. I. Kutuzov, încă la sfârșitul anului 1811: „Vă dau Prutul și nimic mai mult! Prutul sau războiul!”⁸.

Un episod aparte al războiului l-a constituit **etapa finală**: post 16 (28) mai 1812 - până la retragerea definitivă a trupelor ruse din Principatele Române – la începutul lunii octombrie 1812, când în fruntea Armatei Dunărene s-a aflat amiralul P. V. Ciceagov, care, încercând să obțină „alianța” Porții Otomane, planificase noi acțiuni militare („Diversiunea Adriatică”) și diplomatice contra Franței napoleoniene⁹.

În acești șase ani de război (după cum s-a menționat, au avut loc numeroase negocieri de pace, fiind încheiate armistiții temporare) în armata țaristă s-au succedat șapte comandanți-șefi ai Armatei Dunărene („Moldavskaia armia”), dintre care doi au fost comandanți interimari. Cel de-al optulea – P. V. Ciceagov – a preluat postul de comandant-șef de la M. I. Kutuzov, după semnarea tratatului de pace¹⁰.

Acest război a fost cel mai lung conflict militar dintre cele două mari imperii, purtat pe două teatre de operațiuni militare, la Dunăre și în Caucaz (secundar), însă trăsătura lui principală au constituit-o nu atât confruntările militare, cât, în mod deosebit, disputele diplomatice, un rol însemnat revenind diplomației secrete. A fost un război al celor trei sultani otomani (Selim III, 1789-1807; Mustafa IV, 1807-1808; Mahmud II, 1808-1839) și a ambițiosului Alexandru I (1801-1825). În spatele acestora a stat omniprezentul Napoleon I Bonaparte.

Negocierile ruso-franceze și tratatele încheiate la Tilsit și Erfurt (1807, 1808) demonstrează că diplomația secretă europeană a trecut într-o nouă fază: Europa a fost împărțită de marile puteri, Franța și Rusia, în sfere de influență. La Erfurt, Napoleon și-a dat consimțământul ca Alexandru I să anexeze Finlanda și Principatele Române, deși, ulterior, s-a opus extinderii Rusiei în direcția Balcanilor.

⁸ *Hurtuzaki*, vol. III-supl. 1 (1709-1812), București, 1887, p. 368.

⁹ М. В. Белов. *Балканская парабола: проект «адриатической экспедиции» в контексте «наполеоновских войн» (1812)* // *Русский Сборник: исследования по истории России* \ ред.-сост. О. Р. Айрапетов, Мирослав Йованович, М. А. Колеров, Брюс Меннинг, Пол Чейсти. Том XIII. М.: Издательский дом «Регнум», 2012, с. 7-26; Н. И., Казаков, *Проект адриатической экспедиции П. В. Чичагова // Югословенске земље и Русија за време Првог српског устанка 1804–1813*. Београд, 1983, с. 341–353.

¹⁰ Comandanții șefi ai armatei ruse dislocate în Principate („Armata Dunăreană” sau „Moldavskaia”): 1) I. I. Michelson <Михельсон Иван Иванович> (1740-1807), general de cavalerie, Comandant șef al Armatei Dunărene: 1806 - 5 august 1807; 2), K. I. Meyendorf <Мейендорф Казимир Иванович> (1749-1813), baron, general de cavalerie, în 1807 – după moartea lui I. I. Michelson, temporar a fost în funcția de Comandant șef al Armatei Dunărene; 3) A. A. Prozorovski <Прозоровский Александр Александрович> (1732-1809), cneaz, general-feldmareșal, Comandant șef al Armatei Dunărene: 1807-1809; 4) P. I. Bagration <Багратион Петр Иванович> (1765-1812), cneaz, general de infanterie. Comandant șef al Armatei Dunărene: 1809-1810; 5), N. M. Kamenski al 2-lea, <Каменский Николай Михайлович> (1776-1811), conte, general de infanterie, Comandant șef al Armatei Dunărene: februarie 1810 - martie 1811; 6) Lanjeron A.F. <Ланжерон Александр Федорович> (1763-1831), conte, emigrant francez în serviciul Rusiei. La începutul anului 1811, în timpul bolii lui N. M. Kamenski al 2-lea, temporar a fost în funcția de Comandant șef al Armatei Dunărene; 7) M. I. Golenișcev-Kutuzov <Голенищев-Кутузов Михаил Илларионович> (1745-1813), Comandant șef al Armatei Dunărene: 15 martie 1811 (a sosit la 1 mai 1811) - mai 1812; 8) P. V. Ciceagov <Чичагов Павел Васильевич> (1767-1849), amiral, în anii 1807-1811 ministru maritim. La sfârșitul lunii aprilie 1812 pleacă spre București (sosește pe data de 6/18 mai), fiind numit oficial Comandant șef al Armatei Dunărene, amiral al Flotei Mării Negre și guvernator al Principatelor.

O sumară evaluare ne arată că, în general, etapa finală a negocierilor ruso-turce (din perioada a IV-a a războiului) se caracterizează printr-o agravare a raporturilor politice internaționale, ce pot fi calificate drept veritabile dueluri diplomatice la scară europeană. Acest fapt și-a lăsat implicit amprenta și asupra disputelor diplomatice de la București.

Dar, deopotrivă cu factorii de ordin geopolitic, ce au influențat negocierile ruso-turce, au existat și anumite condiții interne ce au precipitat, în mod direct sau indirect, semnarea păcii. În contextul dat, este necesară menționarea unui factor ce a influențat, după cum susțin unii istorici, în modul cel mai direct desfășurarea negocierilor și încheierea Păcii de la București. Este vorba despre aceea ce au observat martorii oculari ai evenimentelor – Al. Langeron și P. Ciceagov, în special în timpul convorbirilor bilaterale de la Slobozia, Giurgiu, Iași, apoi București. Concluziile pe care cei doi ofițeri le trag cu referire la încercările de soluționare a conflictului dat, oglindesc atmosfera de intrigă, indecizie și trădare care le-a patronat¹¹.

Langeron, martor mai de aproape al procesului sinuos de încheiere a războiului ruso-turc din 1806-1812, asistă la tentative eșuate (despre armistițiul de la Slobozia el susținea că doar turcii „*erau de bună credință în acest adânc machiavelism*”), la trădarea dragomanilor și diplomaților care treceau, fără prejudecată, de partea unuia sau altuia din beligeranți. Pentru Langeron, autorii adevărați ai păcii de la București n-au fost diplomații așezați la masa tratatelor, împuterniciți de Alexandru I și Mahmud al II-lea, ci fanarioții care au găsit formula bine-cunoscută a unor cesiuni teritoriale limitate pentru a putea păstra în continuare, ca fiefuri de exploatare Țara Românească și Moldova¹².

W. Wilkinson, consulul general al Marii Britanii în Principatele Române (1814-1818), a publicat la Londra, în 1820, lucrarea *An account of the principalities of Walachia and Moldavia (O dare de seamă despre Principatele Țara Românească și Moldova)*. Trei traduceri în franceză (1821, 1824, 1834) și un rezumat în italiană (Milano, 1821) a cărții consulului general al Marii Britanii în Principatele Române (1814-1818), confirmă importanța care i-a fost acordată acestei publicații de către contemporani¹³. Întemeiată pe observații directe și variate, lucrarea lui Wilkinson este prima monografie în limba engleză consacrată în exclusivitate Principatelor¹⁴. Autorul, înzestrat cu spirit de investigație, cunoscând foarte bine situația politică din Principatele Române și, în general, din cadrul Imperiului Otoman, atenționează asupra rolului fanarioților Moruzi în evoluția negocierilor de pace ruso-turce.

W. Wilkinson susținea că Dimitrie Moruzi, care ar fi apărut stăpânirea sultanului dincoace de Dunăre, sperând să ajungă el însuși pe tron, ar fi cedat însă Basarabia, ca să nu supere prea mult pe protectorul rus, ceea ce i-a adus pieirea. Circumstanțele ispitirii la Șumla a lui Dimitrie Moruzi – pe care unii îl sfătuiau să treacă în Rusia – îi sunt cunoscute scriitorului englez prin prezența personală în imperiul turcesc¹⁵. Îndată după plecarea din București, în septembrie 1812, Dimitrie Moruzi a fost arestat și apoi, la intrarea în palatul marelui vizir, a fost înjunghiat de ceauși.

¹¹ Georgeta Penelea (-Filitti), *Țările Române în timpul războiului din 1806-1812 văzute de ofițerii superiori ruși...*, în „Revista de istorie”, Tom 41, 1988, p. 679.

¹² *Ibidem*, p. 680.

¹³ N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de A. Angheliescu, București, 1981, p. 468.

¹⁴ *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. I (1801-1821), București, 2004, p. 608.

¹⁵ N. Iorga, *op. cit.*, p. 469.

O altă publicație importantă, *La Valachie, la Moldavie et de l'influence politique de Grecs du Fanar*, apărută la Paris în 1822, atribuită lui Pertusier, oferă un șir de detalii ce arată locul și rolul familiei Moruzi în Imperiul Otoman¹⁶. Autorul relatează că Dimitrie s-a bucurat de o mare trecere și că, deși a și fost de folos rușilor la încheierea păcii din București, acest fapt fusese cauzat de ambițiile lui de a ajunge, cu ajutorul acestora, „rege al Daciei” (adică al ambelor Principate)¹⁷.

Mihai Eminescu, când a replicat la atacurile cercurilor panslaviste și ale diplomației țariste, ce discutau chestiunea Basarabiei a scris: „Cu sabia n-a fost luată însă nici Bucovina de austrieci, nici Basarabia de ruși, ci prin fraudă... ; căci delegații Rusiei primiseră ordin din Sank-Petersburg să-ncheie pace cu orice preț, de vreme ce intrase Napoleon I în Rusia...”¹⁸. El s-a bazat pe izvoarele istorice accesibile la acea vreme (în primul rând lucrarea consulului general al Angliei la București, W. Wilkinson¹⁹, *Tablou istoric, geografic și politic al Moldovei și Valahiei*²⁰, ce i-a oferit, după cum recunoaște: „o descriere clară a acelei cesiuni, făcute în împrejurări atât de nefavorabile Rusiei”; menționând, la sfârșitul studiului său, „Basarabia”, că „asupra lui Amiras și Wilkinson ne-au atras atenția dl. Al. Odobescu”) ²¹.

Mihai Eminescu, bazându-se pe informațiile citate din cartea lui W. Wilkinson, era de părerea că „această ciudată cucerire cu sabia” n-ar fi avut izbândă, chiar și cu ajutorul „influenței engleze” dacă nu era angajată o „alta armă, rubla rusească și trădarea dragomanului Moruzi”²².

Cu detalii asupra acestei „fraude” a Moruzeștilor vine și Manolache Drăghici, care scrie că: „uneltirea acestei cesii a Basarabiei turcii o atribuiesc lui beizade Dimitrie Moruzi, fiind dragoman mare Înaltei Porți și înțeles cu rușii, îndemnând pe Sultan să primească cererile Rusiei, în vreme când ea, pe de altă parte, se amenința de Franța cu războiul acel mare și era silită a se apleca la orice pace folositoare Turciei... Pentru aceasta apoi au plătit beizade Dumitrachi cu sângele lui și a fraților lui, Panaiotachi și Iorgu, dauna ce au făcut curții sale...”²³.

Așadar, putem constata că trădarea fraților Moruzi – Dimitrie, șef al departamentului otoman de externe (*dragoman*), tălmăciul Porții Otomane și Panaiot, care deținea un post de funcționar la același departament – este pe larg descrisă în istoriografie. Trădarea lor consta în informarea diplomației ruse despre acțiunile și planurile diplomației otomane. Mai mult de atât,

¹⁶ *Ibidem*, p. 494.

¹⁷ *Ibidem*, p. 495.

¹⁸ *Ibidem*, p. 484.

¹⁹ Wilkinson William (? - 1836), reprezentant diplomatic britanic în Principatele Române. Oficial era considerat reprezentant, cu rang consular, al Campaniei Levantului în Țara Românească și Moldova (1814–1818). Potrivit beratului sultanului din 1814 William Wilkinson a activat în calitate de „consul general al Marii Britanii în Principate”. Vezi, *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. I (1801–1821), București, Editura Academiei Române, 2004, p. 607-609.

²⁰ William Wilkinson, *An Account of the Principalities of Wallachia and Moldavia with Various Political Observations Relating to Them*, London, 1820.

²¹ Mihai Eminescu, *Opere*, vol. X. *Publicistică, 1 Noiembrie 1877-15 Februarie 1880, „Timpul”*, cu 16 reproduceri după publicații și manuscrise; ediție critică de Perpessiciu, coord. Dimitrie Vatamaniuc, București, Editura Academiei, 1989, p. 55-68; Eminescu, *Opere* în 8 volume, coord. Mihai Cimpoi, ediția a 2-a, vol. V: *Publicistică*, Chișinău, Editura Guinivas, 2008, p. 485-506; Mihai Eminescu, *Între Scylla și Charybda. Opera politică*, ediția a 2-a, Chișinău, Editura Litera Internațional, 2008, p. 128-160.

²² M. Eminescu, *Opere*, editor Mihai Cimpoi, ediția a 2-a, vol. V, *Publicistică*, 2008, p. 503.

²³ Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei timp de 500 ani...*, vol. II, Iași, 1857, p. 77-78.

s-a afirmat că, prin intermediul lor, M. Kutuzov ar fi aflat conținutul unei scrisori a lui Napoleon către sultanul Mahmud al II-lea, pe care Panaiot Moruzi a ascuns-o de sultan și a trimis-o din Istanbul fratelui său la București. Scrisoarea împăratului francez anunța războiul cu Rusia și sfătuia pe turci să nu cedeze pretențiilor ruse²⁴. Tot Manolachi Drăghici susține că Napoleon a pus mâna „pe însăși corespondența lor secretă, precum spun, au dat-o pe față Sultanului... și când beizade Dumitrachi serba încheierea păcii în Principate, prin cele mai strălucite baluri date de ruși, la Țarigrad se iscălea Firmanul de moarte pentru dânsul și pentru frații săi...”²⁵.

Sintetizând cele expuse referitor la „cazul Moruzi”, menționăm că problema nu pare nicidecum a fi atât de simplă și univocă. N. Iorga susținea opinia unor istorici din secolul al XIX-lea, cunosători buni ai acțiunilor diplomatice din acea vreme – care aduceau lui Dimitrie Moruzi doar imputarea că, fiind „un grec șiret” – i-a făcut pe Kutuzov să renunțe la pretenții mai mari decât a cesiunii Basarabiei²⁶. În schimb, ascunderea scrisorii lui Napoleon I, de către Dimitrie Moruzi, precum și corespondența „secretă”, sunt, după părerea lui N. Iorga, „fabule din Fanar”, pe care Manolachi Drăghici le-a cules din gura grecilor „antimoruzlii”. Aceasta deoarece Moruzeștii doriseră pacea ca toți ceilalți greci, și ca mai toată lumea²⁷.

Dimitrie Moruzi a contribuit, desigur, la semnarea păcii, fiind unul dintre cei mai activi plenipotențari ai delegației otomane, având totodată interese proprii în vederea unei eventuale domnii în Principate. Însă, după cum a spus-o și L. A. Kasso, „nu el a încheiat pacea între Rusia și Turcia amăgind Poarta, precum susține legenda vehiculată de istoricii francezi”²⁸. Acest fapt își găsește explicația firească în nemulțumirea diplomației franceze și a lui Napoleon însuși, provocată de vestea semnării Păcii de la București.

Această percepție a fost menținută și pentru că descendenții din familia Moruzi, care s-au stabilit ulterior în Rusia, au exploatat în interese proprii, nu o singură dată, „vechile servicii” ale Moruzeștilor aduse Curții rusești.

Cazul fraților Moruzi, despre care s-a scris și se mai scrie timp de aproape două secole (chiar dacă încă nu s-au adus ultimele argumente), nu poate fi apreciat în mod simplist și univoc în ceea ce privește cedarea Basarabiei. Cert este doar că familia Moruzi continua să se mențină în sfera politicului, atât la Constantinopol, cât și în culisele negocierilor diplomatice la nord de Dunăre. Aceasta spre deosebire de familia Ypsilanti care, odată cu declanșarea războiului ruso-turc din 1806-1812, pierduse definitiv încrederea Poartii Otomane.

Mai mulți istorici români, precum N. Iorga, Gh. I. Brătianu, L. Boicu, P. Cernovodeanu, A. Goșu, M. Stroia, au cercetat contribuția fanarioților asupra semnării Păcii de la 1812. La adresa acestor domni fanarioți s-a spus, pe bună dreptate, că „purtau generic virusul intrigii”²⁹. Asupra rolului diplomatic al Moruzeștilor în contextul *Problemei basarabene* am mai scris și cu alte ocazii³⁰ și ne vom opri mai în detaliu în cele ce urmează.

²⁴ *Ibidem*, p. 78. Vezi și Șt. Ciobanu, *Basarabia (Populația, Istoria, Cultura)*, București-Chișinău, 1992, p. 51.

²⁵ *Ibidem*, p. 79.

²⁶ N. Iorga, *Alte lămuriri despre veacul al XVIII-lea după izvoarele apusene. Luarea Basarabiei și Moruzeștii*, în AARMSI, Seria II, Tom XXXII, 1910-1911, București, 1911, p. 180.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ L. A. Kasso, *Россия на Дунае и образование Бессарабской области*, - М., 1913, с. 137.

²⁹ L. Boicu, *Principatele Române în raporturile politice internaționale (1792-1821)*. - Iași, 2001, p. 194.

³⁰ Vl. Mischevca, *1812 – geneza problemei basarabene: aspecte politico-diplomatice*, în: „Basarabia – 1812: problemă națională, implicații internaționale” / Coord.: Gh. Cliveti, Gh. Cojocaru. – București: Editura Academiei

La 1812, Marile Puteri au ignorat dreptul național și echitatea istorică, fiind negociată o variantă de compromis între imperiile Țarist și Otoman, soluție care a afectat integritatea teritorială și interesele Moldovei. Pentru a prezenta un tablou veridic al circumstanțelor în care Principatelor le-a revenit rolul de *obiect* și nu de *subiect* al raporturilor internaționale, trebuie să ținem cont atât de complexitatea, cât și de particularitățile acestei probleme. Ne-am propus drept obiectiv prezentarea contradicțiilor și a suspiciunilor ce planează în privința influenței pe care au exercitat-o frații Moruzi, în momentul deciderii soartei teritoriului dintre Prut și Nistru. Se impune elucidarea acestui aspect cercetat, dacă nu tendențios, atunci incomplet, cu privire la a o eventuală trădare a Moruzeștilor. Rolul diplomatic al fanarioșilor Moruzi în *problema basarabeiană* este pe cât de important, pe atât de controversat³¹. În condițiile în care lipsește un studiu amplu al acestuia, care să valorifice toate documentele de arhivă, rămân fără explicație un șir de evenimente de o importanță majoră. O asemenea situație contribuie frecvent la menținerea concluziilor preconcepute.

Consecințele acțiunilor întreprinse de frații Moruzi sunt actuale, întrucât ele pun într-o nouă lumină anexarea Basarabiei de către Rusia la 1812. În acel moment, cursul istoric al unui teritoriu românesc a fost deviat în mod abuziv și aproape iremediabil, pentru cel puțin următorii o sută de ani (până în 1918). Așadar, este imperioasă o reactualizare și o elucidare a locului și rolului grecilor fanarioși în contextul expansionismului rusesc. Dificultatea demersului științific, în acest domeniu al istoriei relațiilor internaționale, rezidă din faptul că investigând o asemenea problematică, ce ține de diplomația secretă, ne asumăm riscurile inerente unui studiu ce se pretează unor multiple interpretări, uneori contradictorii, făcute pe baza informațiilor incomplete avute la dispoziție în acest moment.

În cele ce urmează vom schița doar unele concluzii, încadrate în perioada cronologică premergătoare actului din 1812. Acest important episod al războiului, cel al *fraudei fanarioșilor Moruzi*, a fost, după cum am arătat mai sus, abordat în treacăt de mai mulți autori începând încă din secolul al XIX-lea³². Referitor la rolul deținut de familia Moruzi în diplomația epocii s-a scris destul de puțin, printre cei mai însemnați autori ai subiectului dat fiind Manolachi Drăghici, N. Iorga, L. Casso, Armand Goșu ș.a., iar o succintă analiză a argumentelor „pro” și „contra” a fost făcută mai recent în câteva lucrări publicate la Chișinău³³. Concluziile care au

---

Române, 2014, p. 210-224; Vl. Mischevca, *Anul 1812 – prin prisma diplomației*, în „Anuarul Institutului de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei”, *Materialele sesiunii științifice anuale, 27 decembrie 2012*, Chișinău, 2013, p. 145-165; Vl. Mischevca, *Moldova în politica marilor puteri la începutul secolului al XIX-lea*, Chișinău, Editura Civitas, 1999; Cf.: Armand Goșu, *Pacea de la București și Moruzeștii*, în vol. *Național și universal în istoria românilor. Profesorului Șerban Papacostea*, București, 1998, p. 362-390.

³¹ Cel mai recent studiu este capitolul *Pacea de la București (mai 1812) și Moruzeștii*, în Armand Goșu, *Între Napoleon și Alexandru I. Principatele Dunărene la începutul secolului al XIX-lea*, București, 2008, p. 232-251.

³² Autorii din secolul XIX (Manolachi Drăghici, Mihai Eminescu, Pompiliu Eliade ș.a.) susțin întru totul acuzația „fraudei” Moruzeștilor de la 1812. Vezi: Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei timp de 500 ani*, vol. II, Iași, 1857, p. 77-78; Pompiliu Eliade, *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile*, București, 1982, p. 98-99; Mihai Eminescu, *Basarabia* (Seria „Clio”). București, 1990, p. 42; Istoriografia franceză pledează pentru vinovăția Moruzeștilor. Ulterior, N. Iorga a pus sub semnul întrebării acest caz (*Alte lămuriri despre veacul al XVIII-lea după izvoare apusene. Luarea Basarabiei și Moruzeștii*, în AARSMI, Seria II, tom XXXII, 1910-1911, București, 1911, p. 180); Л. А. Кассо, *Россия на Дунае и образование Бессарабской области*, 1913.

³³ Vl. Mischevca, *Anul 1812: Două secole de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rusiei*, Chișinău, Elan Poligraf, 2012, p. 48-66; Vl. Mischevca, *Moldova în politica marilor puteri la începutul secolului al XIX-lea*, Chișinău, Editura Civitas, 1999, p. 98-99; Vl. Mischevca, Ion Mischevca, *Rolul diplomatic al familiei Moruzi în problema*

rezultat în urma cercetărilor noastre sunt completate de către istoricul Armand Goșu, care, de asemenea, a abordat în mod independent tematica respectivă³⁴. Autorul, un bun cunoscător al documentelor de arhivă rusești, consideră că, „Da, Dimitrie Moruzi a trădat Poarta al cărei mare dragoman era” – deoarece, oferind rușilor informații, el și-a urmărit „cu sânge rece, propriul interes”³⁵. „Dar nu Moruzeștii au fost piedica principală în calea aderării Turciei la alianța antirusească din 1812..., cauzele acestea fiind mult mai profunde; nici pentru anexarea Basarabiei de către Rusia nu se poate afirma că Moruzeștii ar fi vinovați”³⁶.

Cercetând materialul documentar privitor la activitatea politico-diplomatică a celor trei membri ai familiei Moruzi, putem ajunge la concluzia că scopul lor suprem a fost menținerea în aria privilegiilor oferite fanarioților de către Poarta Otomană și apoi dobândirea tronului Principatelor, care conferea un inegalabil statut de influență, atât economică, cât și politică. Doar doi reprezentanți ai familiei Moruzi au reușit să devină domnitori ai Principatelor Române: Constantin (decedat la 22 martie 1788) și fiul său – Alexandru Moruzi, de trei ori domn al Moldovei (1792-1793; 1803-1806, 1806-1807) și de două ori domn al Țării Românești (1793-1796; 1799-1803). Astfel, Alexandru Moruzi are meritul de a fi dobândit una dintre cele mai prestigioase funcții, în care s-a manifestat onorabil și, per ansamblu, în conformitate cu interesele Porții Otomane. Deși avea atât tendințe francofile cât și filoruse, la începutul ostilităților ruso-otomane din 1806-1812 el și-a confirmat fidelitatea față de Sublima Poartă. Doar ocupația militară rusă, ce a urmat, l-a împiedicat să revină în scaunul Moldovei.

Pentru fanarioți, treapta premergătoare obținerii tronului în Principatele Române, era deținerea funcției de mare dragoman al Porții. Fiind investit dragoman, Dimitrie Moruzi se bucura de încrederea otomanilor, care l-au desemnat negociator din partea Sublimei Porți. În această calitate, care se suprapune celei de consilier al lui reis-efendi, Dimitrie avea acces la informațiile de stat ale Porții.

Este de netăgăduit că dragomanul Moruzi a fost un important informator secret al rușilor, fiind stimulat cu promisiuni și recompense materiale. El a divulgat rușilor instrucțiunile pe care le primeau plenipotențiarilor turci și atitudinea sultanului vizavi de pretențiile teritoriale ale Curții Imperiale. Urmașii familiei Moruzi au fost răsplățiți de către autocrația țaristă pentru serviciile prestate de către dânsul, în mod special³⁷.

---

basarabeană, în vol. *Țara Moldovei în contextul civilizației europene*, Materialele Simpozionului internațional „In honorem dr. hab., prof. univ. Gheorghe Gonța”, Chișinău, 2008, p. 555-591.

³⁴ Armand Goșu, *Pacea de la București și Moruzeștii*, în vol. *Național și universal în istoria românilor. (Șerban Papacostea la 70 de ani)*, București, 1998, p. 362-387.

³⁵ Armand Goșu, *Între Napoleon și Alexandru I. Principatele Dunărene la începutul secolului al XIX-lea*, București, 2008, p. 249.

³⁶ *Ibidem*, p. 250.

³⁷ Printre lucrurile personale ale lui D. Moruzi s-a găsit un inel cu briliante în valoare de 15 000 piaștri (C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, p. 239). În hârtiile lui D. Moruzi s-a găsit un ukaz al țarului, prin care i se dăruia o moșie în Basarabia. Sora lui D. Moruzi, Ralu (1779-1839) căsătorită cu C. Kaliarhi, decedând la Iași, a lăsat o moșie de 6 000 desetine de pământ în Bugeac, județul Akkerman (cf. *Arhiva Națională a Republicii Moldova*. F. 2. Inv. 1. D. 3757). Moruzeștii refugiați în Imperiul Rus au primit moșii considerabile și au avansat în cariera lor ca dvoreni ruși. În centrul Petersburgului s-a păstrat până în prezent „Casa Muruzi”, un adevărat monument de arhitectură al faimoasei familii, construit în stil mauritan de către Al. D. Moruzi, la 1874-1877. În această vestită casă au locuit multe personalități ilustre, printre care și Iosif Brodski, laureat al premiului Nobel (1987), până la emigrarea sa din 1972 (cf. A. Кобак, Л. Лурье, *Дом Мурузи*. – СПб., 1990).

Dimitrie Moruzi – unul dintre cei mai activi plenipotențiarai ai păcii din 1812 – a acționat și în vederea convingerii rușilor de a-și diminua pretențiile teritoriale față de otomani. El a intervenit mai ales pe lângă Italinski și Kutuzov. Prin aceasta, el spera să obțină scaunul domnesc al Principatelor Române (existau planuri rusești ale unei *Dacii Mari*, sub un singur conducător) sau cel puțin al Moldovei amputate. Poziția sa a fost de natură să-i grăbească pe turci la semnarea păcii din 1812.

Astfel prezentate argumentele, reiese faptul că Dimitrie Moruzi a trădat, în cele din urmă, Poarta Otomană. Nu același lucru poate fi spus despre vinovăția sa în geneza *problemei basarabene*, despre răspunderea personală pentru raptul teritorial din 1812. Răspunderea pentru această cedare o poartă, în principal, părțile beligerante: Imperiul otoman și Imperiul țarist. Deși se afla în funcția de mare dragoman, Dimitrie nu apare drept un factor de decizie, întrucât el nu era șeful delegației otomane (la 1812 în frunte era Galib efendi). Validarea unui tratat internațional nu era de competența negociatorilor, nici a marelui vizir, ci a medjlisului otoman și Sultanului. Cât despre al doilea frate, Panaiot Moruzi, el a avut o poziție secundară, dar destul de influentă, în derularea procesului de negocieri de la Giurgiu (1811) și de la București (1811-1812), precum și în schimbul de informații care au însoțit acele Congrese.

O dovadă suplimentară a colaborării secrete a fanarioților Moruzi cu diplomația rusă o reprezintă și confirmarea confidențială a lui A. Italinski, participant nemijlocit al evenimentelor din acea perioadă, care remarca, la 1815, că „cei doi frați Moruzi, în timpul ultimelor negocieri cu Poarta Otomană, au contribuit suficient pentru sfârșitul favorabil acelor tratative – devenind jertfa răvnei lor... Cel de-al treilea frate, rămas în viață, principele Alexandru Moruzi, pentru fidelitatea și sârguința sa, primise de nenumărate ori de la Alexandru I asigurări de susținere și protecție...”³⁸.

Pentru evaluarea rolului diplomatic al Moruzeștilor în contextul *problemei basarabene*, și al evidențierii contribuției factorului fanariot în activitatea politico-militară europeană, dar și în cadrul diplomației balcanice de la începutul secolului al XIX-lea, putem constata că subiectul nu poate fi încă epuizat. Apariția în câmpul cercetării a unor noi materiale documentare, evocate în publicațiile din ultimii 20 de ani, nu au făcut decât să reconfirme că supozițiile enunțate de noi anterior (în 1992, 1999)³⁹ rămân valabile⁴⁰, dar pot și trebuie să fie aprofundate.

³⁸ Arhiva Națională a Republicii Moldova. F.2. Inv.1. D.413, f.12-13: „фамилия Мурузи всегда отличалась приверженностью к Российскому престолу. Два брата, Мурузи, занимавшие важные места в Турецком правительстве во время последней мирной негoциации нашей с Портою – немало способствовали к благоуспешному для нас той негoциации окончанию и сделались жертвою такового их усердие. Оставшийся после них третий брат – князь Александр Мурузи, который равномерно за преданность и усердие свое получал неоднократно уверения в высочайшем к нему благоволении и покровительстве...”

³⁹ Vl. Mischevca, Fl. Marinescu, *Anul 1812 sub impactul factorului fanariot: marele dragoman Dimitrie Moruzi*, în vol. *Tratatul de Pace de la București din 1812. 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus*. Materialele conferinței internaționale, Chișinău, 26-27 aprilie 2012, coord. S. Mustăț, Chișinău, Editura Pontos, 2012, p. 53-66; Vl. Mischevca, *Moldova în politica marilor puteri la începutul secolului al XIX-lea*, Chișinău, 1999, p. 98-99; Vl. Mischevca, *Problema basarabeană – 190 de ani*, în *Materialele Dezbaterilor Naționale. Republica Moldova și România – un deceniu de relații complexe*, Chișinău, 27-28 noiembrie 2001, Chișinău, 2002, p. 37-41.

⁴⁰ Vl. Mischevca, Ion Mischevca, *Rolul diplomatic al familiei Moruzi în problema basarabeană*, în vol. *Țara Moldovei în contextul civilizației europene*. Materialele simpozionului internațional „In honorem dr. hab., prof. univ. Gheorghe Gonța”, Chișinău, 2008, p. 555-591.

„Urechile” uneltirilor familiei Moruzi se observă într-un șir de documente diplomatice, aceștia fiind informatori secreți ai rușilor. Un set întreg de premise politice, diplomatice, economice și militare, la care se adaugă și influența marilor puteri europene cointeresate (Franța, Marea Britanie, Austria), au determinat rezultatul cunoscut. Tactica diplomației otomane a fost aceea de a tergiversa tratativele și de a exploata la maximum înrăutățirea raporturilor franco-ruse (în ajunul invaziei lui Napoleon din iunie 1812), promovându-și propriile interese. Tactica diplomației ruse a fost aceea de a cuceri și menține un teritoriu cât mai mare, eliberându-și, totodată, cât mai repede armata (circa 43 mii de oameni) imobilizată la Dunăre. Aceste tactici au avut ca finalitate acceptarea unui compromis, exprimat prin stabilirea noului hotar „pe trupul viu” al Principatului Moldovei, acesta fiind practic împărțit între cele două imperii.

Astfel, fără a tăgădui influența fanarioșilor din familia Moruzi asupra procesului negocierilor ruso-turce – ale căror bune oficii rușii erau gata să le primească încă la începutul anului 1811, în schimbul posturilor înalte, decorațiilor și moșiilor⁴¹ – totuși, factorii decisivi ce au determinat semnarea tratatului de pace de la București au fost cei de natură geopolitică. Menționăm aici politica părților beligerante, devenită tradițională în această parte a Europei, care a fost determinată de interesele proprii în ajunul conflictului european, precum și de situația internă a ambelor imperii, corelate cu perspicacitatea diplomaților și starea forțelor armate. Trebuie luat în considerație și factorul *Timp*, care presa diplomația rusă să încheie pacea, până la declanșarea războiului „mare” cu Franța napoleoniană. Turcii, fiind mai avantajați sub acest aspect – al presiunii timpului – au încercat să se distanțeze de noua conflagrație europeană.

Un rol important l-a avut și factorul *extern*, adică presiunile exercitate din partea terțelor state, cointeresate în soluționarea diferendului ruso-turc, prelungit de mai bine de cinci ani. Franța, Marea Britanie, Austria, Suedia au jucat uneori un rol decisiv în evoluția duelului diplomatic din Sud-Estul continentului european. Credem că acest set de premise – politice, diplomatice și militare, conjugate cu starea de spirit a unei părți a otomanilor, fără a neglija și rolul fanarioșilor cointeresați – a precipitat și determinat rezultatul cunoscut. S-a arătat că „în lagărul Vizirului, ca și la Constantinopol, partidul păcii, în care se aflau ofițerii ienicerilor și masele populare, ajunse mai puternic”⁴².

Înainte de a trece la descrierea modului în care au evoluat negocierile ruso-turce de la București după semnarea preliminarilor în luna mai a anului 1812, este necesar de a evidenția încă un factor important în mersul tratatelor – influența Marii Britanii. Factorul preponderent în interesul manifestat de englezi în primele decenii ale secolului al XIX-lea pentru acest colț al Europei, – după cum sublinia P. Cernovodeanu, a fost cel *politic* – evoluția problemei orientale în contextul rivalității acerbe ruso-turce și a începutului mișcării de eliberare a populațiilor balcanice de sub dominația Porții, dând naștere la numeroase complicații de ordin diplomatic în care au fost amestecate toate marile puteri continentale⁴³. Reamintim că la 24 decembrie 1808 (5 ianuarie 1809) fusese semnat un tratat între Anglia și

---

⁴¹ BIIP, T. VI, c. 61.

⁴² N. Iorga, *Alte lămuriri...*, p. 180.

⁴³ P. Cernovodeanu, *Interesele economice engleze la Dunărea de Jos și Marea Neagră între 1803-1829*, în „Revista de Istorie”, tom 28, 1975, nr. 11, p. 1707.

Imperiul Otoman – *Pacea de la Dardanele*, care a constituit o primă breșă în blocada continentală. Fidelă principiilor de menținere a integrității teritoriale a Imperiului Otoman – în virtutea faimoasei devize: „*balance of powers*” (echilibrului de forțe) – Marea Britanie a căutat totodată să lărgescă piața de desfacere și de a prospecta materiile prime din bazinul pontic. Principatele Române corespundeau, în linii generale, acestor deziderate. În perioada anilor 1803-1815, Marea Britanie a oscilat permanent între Turcia și Rusia, pendulând alternativ între alianță și stare de beligeranță cu aceste două imperii, în funcție de interesele sale primordiale – înfrângerea Franței napoleoniene⁴⁴.

Astfel, în ajunul inevitabilului conflict franco-rus din 1812, Marea Britanie era cointereseată în eliberarea forțelor militare ale Rusiei imobilizate pe linia Dunării, în „dezlegarea” mâinilor libere ale Rusiei, pentru ca trupele militare ale acesteia să poată fi îndreptate spre Niemen, însă nu cu prețul marilor cuceriri (mai ales în Caucaz).

În istoriografie predomină opinia că diplomației engleze i-a revenit un rol important și pozitiv în soluționarea conflictului ruso-turc, contribuind la semnarea păcii de la București⁴⁵. Realismul a prevalat, însă nicidecum în detrimentul pragmatismului britanic.

*

Revenim la elucidarea pozițiilor părților beligerante în cadrul negocierilor din faza finală a disputelor diplomatice. Diplomația țaristă, în timpul negocierilor ruso-turce din anul 1812, a continuat să considere că „pretențiile Rusiei nu sunt în afara bunăvoinței, deoarece dacă la început s-a cerut hotarul pe Dunăre, ulterior s-a renunțat și s-a acceptat hotarul pe Siret”⁴⁶, neîncetând să insiste la masa tratativelor de la București (ianuarie-mai 1812) că „râul Siret să fie fixat hotar între cele două împărății, așa cum s-a stabilit la Giurgiu”⁴⁷.

Încă din timpul disputelor de la conferințele de pace de la Giurgiu marele vizir Ahmed pașa declara trimișilor lui Kutuzov, sosiți în tabăra sa de la Rusciuk: – „*Eu vă dau Prutul și nimic mai mult! Prutul sau războiul! Sacrificiile noastre sunt deja enorme. Singur Ismailul vă plătește războiul, iar voi aveți alte patru cetăți și o provincie superbă*”⁴⁸. Diplomația otomană, ținând foarte bine minte planurile de partaj a posesiunilor Imperiului Otoman, ursite de către Franța și Rusia la Tilsit (1807) și Erfurt (1808), nu excludea, nici la 1811-1812, pericolul pe care îl prezenta Bonaparte, nu numai pentru Imperiul Țarist, ci și pentru Poarta Otomană. Iată de ce marele vizir era de părerea că „*Salvându-vă pe voi, ne salvăm pe noi înșine*”⁴⁹.

Împăratul rus, la rândul său, dorind să-și asigure flancul de sud al imperiului, spera să câștige Imperiul Otoman ca aliat în ajunul iminentului conflict european împotriva Franței napoleoniene, fapt ce a determinat moderarea pretențiilor sale inițiale.

Duelul diplomatic ce s-a desfășurat în această perioadă la conferințele de pace de la Giurgiu și București confirmă, odată în plus, teza, expusă în istoriografie⁵⁰, că guvernul

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Vezi Д.Г. Гулия, *К истории восточного вопроса. Русско-турецкая война. 1806-1812 гг. и Англия*. – Сухуми, 1978, с. 84-86.

⁴⁶ M. A. Mehmet, *Documente turcești privind istoria României*, vol. III, 1791-1812, București, 1986, p. 333.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 335.

⁴⁸ E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. III, supl. I, (1709-1812), București, 1889, p. 368.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Н.А. Дулина, *Османская империя в международных отношениях (30-40 гг. XIX в.)*, – М., 1980, с. 4.

otoman, către începutul secolului al XIX-lea, promova cursul său independent al politicii externe. Imperiul Otoman, în pofida slăbiciunii sale, a problemelor interne, continua să rămână participant de sine stătător al raporturilor internaționale, speculând (uneori destul de bine) contradicțiile existente între marile puteri europene.

Astfel, în ajunul semnării Păcii de la București, Sublima Poartă se afla sub o presiune multiplă, atât din partea dușmanului său – Rusia, cât și din partea aliaților – Franța, Marea Britanie și chiar din partea țărilor neutre, cum ar fi Suedia. Marile puteri ale Europei încercau să atragă Imperiul Otoman de partea lor în ajunul conflictului franco-rus (iunie 1812), conflict ce urma să hotărască soarta întregului vechi continent.

Pe timpul acestui război, în cercurile politice otomane era susținută ideea, expusă de către marele vizir încă în august 1807, potrivit căreia „caracterele noastre (ale turcilor – n.n.) sunt asemănătoare cu cele ale rușilor”. Poarta era conștientă că francezii își promovează doar propriile interese și nu pe cele ale otomanilor. Marele vizir afirma că Poarta și curtea de la Petersburg s-au împăcat întotdeauna fără mediatorii, ambele părți rămânând satisfăcute⁵¹. Iată, deci, care a fost multitudinea de factori care au condiționat semnarea la 5 (17) mai 1812 la București a clauzelor preliminare ale tratatului de pace ruso-turc⁵².

Clauzele preliminarilor n-au satisfăcut Cabinetul de la Petersburg, provocând o nemulțumire evidentă. Ministrul de externe al Rusiei, N. P. Rumeanțev, în scrisoarea secretă de la 13 (25) mai 1812, i-a adus la cunoștință lui P. V. Ciceagov (numit comandant suprem în locul lui M. I. Kutuzov)⁵³, poziția lui Alexandru I care considera că anumite clauze (îndeosebi, articolul vizând Asia) „n-au satisfăcut pe deplin așteptările”. Rumeanțev scria că dacă împuterniciții otomani nu vor accepta hotarul în Caucaz, după cum cerea țarul (adică stăpânirea tuturor teritoriilor ocupate la acel moment de trupele ruse), atunci urma să se stabilească în partea europeană granița potrivit condițiilor precedente, adică pe râul Siret⁵⁴.

Rumeanțev îi recomanda lui Ciceagov să-i convingă pe diplomații otomani că referitor la chestiunea încheierii păcii, Rusia nu este presată de agravarea raporturilor sale cu Franța, deoarece, la momentul respectiv, însuși Napoleon „cere reînnoirea tratatelor, ce confirmă alipirea la Rusia a tuturor dobândirilor pe contul Imperiului Otoman”. Totodată, Rumeanțev destăinuia că însuși împăratul Alexandru I „nu se bizuie defel” pe promisiunile amintite⁵⁵. Păstrându-și încă speranța că îi va putea determina pe turci să semneze un *articol secret* al acordului prealabil privind *Tratatul de alianță defensivă-ofensivă* între Rusia, Poarta Otomană și Suedia. În fața pericolului iminent al unui război general, Petersburgul considera, că cel mai important lucru rămâne „încheierea păcii, fără amânare, cu Poarta”⁵⁶.

⁵¹ ВПР (Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая. 1801-1815 гг.), Т. IV, с. 33 („... наши нравы с русскими сходны..., а вилеватый француз... наблюдает свой интерес, а не наши”).

⁵² М. И. Кутузов, Сб. док., Т. III, с. 897.

⁵³ P. V. Ciceagov, în calitate de nou comandant suprem al trupelor ruse de pe Dunăre, a sosit la București a doua zi după semnarea preliminarilor de pace, la 6 /18 mai 1812.

⁵⁴ ВПР, Т. VI, с. 402-403.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 403-404.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 404.

P. V. Ciceagov primea împuternicirile ca, neadmițând suspendarea negocierilor cu partea otomană, în cazul imposibilității de „a dobândi noi avantaje”, să susțină drept bază de negociere „punctele preliminare”, în urma cărora să fie semnat și tratatul de pace propriu-zis⁵⁷.

Deși către începutul lunii mai 1812 clauzele principale erau aprobate și semnate, procesul de redactare a textului tratatului a provocat discuții controversate, ambele părți insistând să se introducă în text anumite formulări în avantajul său. Redactarea definitivă a fost terminată la a 17-a și a 18-a ședințe oficiale, convocate respectiv la 8 și 9 (20 și 21) mai 1812⁵⁸. „Tehnica” redactării consta în confruntarea textului scris de către delegația otomană în limba turcă cu cel al delegației ruse, prezentat în limba franceză.

Art. 1, 2 și 3 referitoare la reînnoirea prieteniei între ambele imperii, la amnistierea vinovaților și la confirmarea tratatelor ruso-turce anterioare au fost aprobate și întărite așa cum fuseseră formulate la Giurgiu.

Art. 4. Viza stabilirea hotarului pe râul Prut; la insistența împuterniciților ruși, acesta fusese completat cu formulele: *hotarul să fie fixat pe mijlocul râului sus-amintit, iar circulația corăbiilor de război ale Rusiei să se admită pe Canalul Chilia până la vărsarea râului Prut în Dunăre*⁵⁹.

Discuții aprinse s-au desfășurat în jurul menținerii privilegiilor Moldovei de pe malul drept al Prutului și a situației Țării Românești, restituite Imperiului Otoman. Formula propusă de către delegația turcă „așa cum se afla scris în articolul cinci al actului de preliminarii” prevedea menținerea și confirmarea documentelor și actelor în vigoare, ce fuseseră încheiate în legătură cu privilegiile acestor țări „până la data începerii războiului”⁶⁰. Delegația rusă, fiind, în fond, de acord cu această formulă, a insistat ca articolul respectiv să fie scris „sub formă de patru clauze” separate, ce ar prevedea: ca din partea Porții Otomane să nu fie cerute de la țările sus-numite plata socotelilor vechi, dările din perioada războiului, precum și scutirea lor de dădii pe un termen anumit, fixarea termenului de transferare benevolă a locuitorilor și stabilirea volumului dărilor din partea Moldovei, în raport cu teritoriul ei actual. Incluziunea acestor cerințe a fost motivată prin faptul că exista un astfel de precedent, avându-se în vedere articolul corespunzător al tratatului de pace semnat la Iași (1792).

Galib efendi, capul împuterniciților otomani la negocierile de la București, a respins aceste cerințe, considerându-le drept o formă de lărgire a privilegiilor, ceea ce n-a fost fixat în preliminarii, cu atât mai mult că acestea, fiind precizate în tratatul de la Iași, urmau a fi îndeplinite fără menționarea lor separată. Delegația rusă n-a fost de acord cu aceste argumente. Rușii considerau că cerințele sus-numite expuse „în legătură cu cele două țări nu fac parte din privilegii și sunt lucruri care trebuie îndeplinite la încheierea războiului și se termină cu ele odată cu executarea lor după încheierea păcii”⁶¹. Întrucât, potrivit părerii diplomaților ruși, clauzele respective fixate în tratatul de la Iași, și-au pierdut valabilitatea, s-a

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Conform datării din izvoarele rusești. Vezi B. A. Уляницкий, *Материалы к истории восточного вопроса в 1811-1813 гг.* М., 1901, c. 56-57; Însă, conform datării proceselor verbale scrise de partea otomană – ședințele respective (a 17-a și a 18-a) au avut loc în zilele de miercuri, 9 (21) mai și joi, 10 (22) mai 1812. Cf. *Documente turcești privind istoria României*, vol. III, p. 346, 352.

⁵⁹ *Documente turcești privind istoria României*, vol. III, p. 346-347.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 347. Se are în vedere războiul ruso-turc din 1806-1812.

⁶¹ *Ibidem*, p. 348.

insistat că „dacă nu vor fi repetate acum, nu va fi cu puțință să fie executate”⁶². La finele discuției, ambele părți au ajuns la următorul compromis: delegația rusă renunță la redactarea separată a chestiunilor menționate, urmând ca ele să fie „incluse și pomenite măcar pe scurt” în articolul respectiv. Termenul de transferare benevolă a locuitorilor a fost stabilit de 18 luni.

Contrar temerilor, a fost aprobat, fără mare dificultate, principiul de stabilire a hotarului în Caucaz. S-a acceptat formula delegației otomane, conform căreia se menținea hotarul vechi, cu restituirea și predarea cetăților și celorlalte ținuturi „cătrec Înalțul Devlet, în starea în care se află ele în prezent...”⁶³. Fiind acceptată această formulă, împuterniciții ruși au cerut ca în ea să se includă precizarea sub forma: „cetățile ocupate”. Fără a pătrunde în sensul camuflat al acestei precizări, delegația turcă a acceptat-o⁶⁴.

Noi însă, atragem atenția cititorului asupra acestui moment, deoarece el va juca un rol esențial în explicarea și tratarea ulterioară a actului din 1812. Formula potrivit căreia Rusia s-a angajat să restituie Turciei pământurile și cetățile „cucerite prin forța armeei” permitea Rusiei să mențină în Caucaz toate pământurile care au fost alipite în urma unor *acte politice*, adică Georgia (*Gruzia*), Megrelia și Imeretia. O asemenea interpretare a articolului dat o găsim chiar în depeșa ministrului afacerilor externe N. P. Rumeanțev către comandantul suprem al trupelor ruse din Georgia, care susținea că „în baza tratatului de la București nicidecum nu trebuie să fie reîntoarse regiunile care în ajunul și în perioada ultimului război cu Poarta ni s-au supus benevol și de aceea nu pot fi acceptate pretențiile Porții asupra acestor regiuni: trebuie să fie restituite doar acele cetăți și fortificații, împreună cu pământurile ce le aparțin, care în acest război au fost cucerite de la turci prin forța armeei”⁶⁵.

În continuare s-a discutat chestiunea referitoare la sârbi. Partea rusă a insistat ca în articolul respectiv al preliminarilor, care a fost acceptat ca bază de negociere, să fie introdusă mențiunea „eliberării celor de neam sârbesc care au căzut prizonieri în acest război”⁶⁶. Galib efendi a renunțat categoric să accepte acest supliment, motivând faptul că nu corespunde cu conținutul preliminarilor. După multiple discuții, în cele din urmă s-a acceptat ca „în prima parte a clauzei referitoare la prizonieri, în locul cuvântului „clasă”, din expresia „din orice clasă (*sinf*) și rang (*rutbe*) ar fi, să fie spus și scris cuvântul *taife*”⁶⁷.

Negocieri tensionate s-au desfășurat și asupra stabilirii termenului de evacuare a trupelor ruse din Principate. Delegația turcă insista să fie fixat termenul de o lună, iar cea rusă – de trei luni și jumătate. În timpul discuției fierbinți, partea rusă a și amenințat că va suspenda negocierile dacă nu va fi acceptată propunerea ei. Până la urmă, în tratatul de pace s-a fixat termenul de evacuare de trei luni (începând de la data schimbului actelor de ratificare)⁶⁸.

După cum ne mărturisesc procesele verbale ale convorbirilor în cauză, din inițiativa împuterniciților turci a fost abordată problema tribului *Iedisian* (sub această denumire se subînțelegeau *tătarii din Bugeac*). Potrivit unor date statistice, către începutul războiului ruso-

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ Кутузов М.И., Сб. док., Т. III, с. 909 (Примечание №. 1).

⁶⁶ *Documente turcești privind istoria României*, vol. III, p. 349.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 350; Taife (ceată, tagmă), aici în sens de: neam, nație.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 353, 355, 365; В. А. Уляницкий, *op. cit.*, с. 58; М. И. Кутузов, *Сборник документов*, Т. III, с. 911.

turc din anii 1806-1812 în Bugeac locuiau 80 000 de tătari și turci⁶⁹. După ocuparea Principatelor de către trupele ruse, în anul 1807, tătarii din Bugeac au fost transferați peste Nistru, în guberniile Taurida, Herson, Ekaterinoslav⁷⁰.

În ședința de la 8 (20) mai 1812 delegația turcă a insistat ca în tratatul de pace să fie inclus un articol special privitor la tătarii sus-numiți. Necesitatea era motivată prin faptul că „la începutul războiului, când aceștia (*tătarii din Bugeac*) fugeau spre Ismail, ei au fost prinși de ruși... trecuți cu forța peste Nistru și... așezați într-un loc și s-au luat, cu forța, acte din mâinile lor. De aceea, după încheierea păcii, Înalțul Devlet nu-i va lăsa pe cei din tribul care aparține celor de neam islamic”⁷¹ și dorește „trecerea acestora peste Dunăre”⁷², adică în Imperiul Otoman.

La început delegația rusă a încercat să evite discuția acestei probleme, afirmând că „neștiindu-se care anume este situația aceluia trib, se pot face cercetări”. Rușii considerau că nu era necesar să se introducă această precizare, în tratatul de pace „întrucât toți musulmanii dintre locuitorii din ținuturile cedate Rusiei, care vor dori, vor fi liberi să se transfere în ținuturile otomane, de aceea și aceștia se includ în acel articol”⁷³. Apelând la decizia luată la Slobozia, odată cu semnarea armistițiului, în 1807, când „se hotărâse ca să se discute la încheierea păcii”, precum și la plângerile tătarilor către sultan „despre tiranizarea lor”, împuterniciții otomani au reușit să obțină ca „acest articol să fie discutat separat la un alt medjlis”⁷⁴.

Discuția preconizată a avut loc a doua zi. Delegația rusă s-a pronunțat împotriva redactării unei clauze speciale în această privință, sub pretextul că tătarii din Bugeac „sunt incluși atât în clauza prizonierilor, cât și în articolul referitor la cei care vor dori să se întoarcă”, iar din partea Rusiei „nu se vor pune nici un fel de piedici și nu se vor face greutăți pentru înapoierea lor”⁷⁵. Convinși de faptul că Rusia nu va accepta alcătuirea unei clauze speciale, delegația turcă a propus o formulă de compromis: să se facă „o adăugire la articolul al șaptelea”⁷⁶, în care erau fixate clauzele referitoare la transferarea reciprocă a locuitorilor. Dar și această formulă a fost respinsă de partea rusă. Refuzul se motiva prin argumentul că „dintr-o asemenea precizare... s-ar dovedi faptul că statul Rusiei a reținut tribul amintit cu forța, din care pricină statul Rusiei nu va accepta acest prejudiciu”⁷⁷, precum și prin neacceptarea de către Poarta Otomană a clauzei cu privire la restituirea prizonierilor sârbi⁷⁸, care fusese solicitată anterior de Rusia. În urma controverselor îndelungate, împuterniciții ruși au primit propunerile delegației turce *ad referendum*⁷⁹, adică spre cunoștință. La finele ședinței ambele părți au convenit ca această chestiune, precum și alte probleme să fie discutate ulterior, fără a

⁶⁹ T. Holban, *Documente românești din arhivele franceze (1801-1812)*, București, 1939, p. 48.

⁷⁰ Е.И. Дружинина, *Южная Украина в 1800-1825 гг.*, – М., 1970, с. 124-125.

⁷¹ *Documente turcești privind istoria României*, vol. III, p. 356.

⁷² *Ibidem*, p. 351.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ *Ibidem*; « *medjlis* » – aici, ședința a convorbirilor de pace.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 356.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 357.

⁷⁹ В. А. Уляницкий, *op. cit.*, p. 59.

se convoca ședințe speciale (oficiale), iar următoarea ședință plenară să fie deja consacrată semnării tratatului de pace⁸⁰.

Peste o săptămână, la 16 (28) mai 1812, în incinta *Hanului lui Manuc* a avut loc procedura oficială a semnării *Tratatului de pace ruso-turc* de către împuterniciții celor două imperii. El includea 16 articole de bază și separat încă două articole secrete, dintre care art. 4 și 5 al tratatului propriu-zis vizau, în modul cel mai direct, soarta Principatului Moldovei.

*Tratatul de pace ruso-turc*⁸¹ a fost ratificat de către Alexandru I la 11 (23) iunie 1812 în orașul Vilno, cu doar o zi înaintea forțării râului Niemen de către „*Grande Armée*” a lui Napoleon Bonaparte⁸². Poarta Otomană a refuzat să ratifice partea secretă a tratatului și, ca urmare, articolele respective n-au dobândit putere juridică⁸³. Schimbul actelor de ratificare a avut loc la București, în ziua de 2 (14) iulie 1812⁸⁴.

Guvernul țarist, fiind presat de pericolul iminent al conflictului militar cu Franța, de opoziția marilor puteri occidentale la realizarea planurilor sale expansioniste în sud-estul Europei și de rezistența diplomației otomane, și-a redus în mod semnificativ pretențiile teritoriale – de la ambele Principate, la Moldova, apoi doar la Moldova de până la Siret, iar în final – la Moldova dintre Prut și Nistru. Starea de spirit a rușilor, ce exprima atitudinea față de rezultatele obținute în urma păcii de la București, a fost definită de către Al. Langeron, care scria că, „niciodată un război n-a fost mai prost condus și totuși nu s-a încheiat într-un chip mai fericit și mai neașteptat”⁸⁵. După semnarea păcii, anumite cercuri politico-militare rusești, inclusiv amiralul P. V. Ciceagov, mai nutreau speranța că o să-i poată convinge pe otomani să încheie o alianță ruso-turcă, chiar cu prețul renunțării la anexarea Moldovei din stânga Prutului⁸⁶. Poarta, în pofida presiunilor franco-ruse, nu s-a hotărât să se implice într-un nou conflict european, pe fundalul precipitării evenimentelor și schimbului echilibrului de forțe în Europa Centrală. Chiar și în situația când rușii sufereau „înfrângeri foarte mari” și se aflau „în strâmțorare”, fiind „obligați la alianță cu Înaltul Devlet, oricum ar fi ea” marele vizir Ahmed pașa (Trabzonlu) își exprima convingerea, în iulie 1812, că: „trebuie să se arate atenție față de francezi, ca să se procedeze în așa fel încât ei să nu fie supărați”⁸⁷.

Tratatul de pace de la București (*Sulhname*),⁸⁸ marchează un *compromis* realizat pe seama Moldovei, într-o conjunctură internațională extrem de frământată. În contextul dat, în

⁸⁰ *Ibidem*, p. 62.

⁸¹ Inclusiv articolele secrete, semnate din partea Rusiei de către A. d'Italinsky, Jean de Sabaneeff și Joseph de Fonton.

⁸² *Полное собрание законов Российской Империи* (ПСЗ). Т. XXXII, nr. 25110 (*Договор от 16 мая 1812 г.*).

⁸³ Cele două articole secrete anexate la tratatul de pace ruso-turc (confirmate de către comandantul șef contele Kutuzov (în originalul în l. franceză este scris - *Koutousoff*) prevedeau dărâmarea de către Rusia a cetăților Ismail și Chilia (art. I) și delimitau noul hotar în Caucaz (art. II). Vezi textul integral: ВІП, Т. VI, с. 416-417; *Кутузов М. И. Сборник документов*. Т. III. – М., 1952, p. 913-914.

⁸⁴ P. V. Ciceagov a asistat personal la schimbul actelor de ratificare (cu excepția articolelor secrete), scriindu-i din București marelui vizir Ahmed pașa că îl felicita cu încheierea acestei „afaceri salvatoare”. (ВІП, Т. VI, с. 468).

⁸⁵ G. Penelea, *op. cit.*, p. 680.

⁸⁶ Armand Goșu, *Între Napoleon și Alexandru I. Principatele Dunărene la începutul secolului al XIX-lea*. – București, 2008, p. 230.

⁸⁷ *Documente turcești privind istoria României*, vol. III, p. 367.

⁸⁸ Vezi textul celor 16 articole ale tratatului (traduse în limba română din turcă): M. A. Mehmet, *Documente turcești privind istoria României*, vol. III, 1791-1812, București, 1986, p. 361-366; „Literatura și arta”, nr. 12 (3473),

cadrul *Problemei Orientale*, are loc geneza unei noi chestiuni – aceea a *Basarabiei*. Esența acestei chestiuni este de natură politică, constând în încălcarea integrității național-teritoriale a românilor moldoveni, în urma cuceririi și anexării parțiale a Moldovei, prin fixarea unui hotar arbitrar pe linia Prutului și stabilirea Rusiei la gurile Dunării. Astfel, s-a născut o nouă problemă etno-politică internațională. Dacă *chestiunea română*, ca problemă internațională a semnat în secolul al XIX-lea imperativul unității naționale, cea *basarabeană* – rezidă în scindarea național-teritorială a moldovenilor la 1812.

ABOUT THE RUSSIAN-TURKISH NEGOTIATIONS OF BUCHAREST DURING THE SPRING OF 1812

(abstract)

The fate of the Romanian Principalities during the Russian-Turkish war of 1806-1812 was one of the significant subjects of the international reports regarding the political and military alliances of Russia, Austria, France and other implied states. The war started in the autumn of 1806 can be divided in four periods. The present article approaches some aspects of the diplomatic confrontations at the end of the 5th period (19(31) October – 21 November (3 December, Gregorian style) 1811 and until peace was signed in Bucharest on the 16th (28th) of May 1812). All along this period, the territorial claims of the Russian met the diplomatic resistance of the Ottomans. At last, a compromise formula was accepted, being proposed by the great vizier of M.I.Kutuzov, from the end of 1811: 'I give you the Prut and nothing more! The Prut or war!'

The final phase of the Russian-Turkish negotiations is characterized by an aggravation of the international political reports, which can be qualified as true diplomatic duels at a European level. This had repercussions equally over the diplomatic disputes of Bucharest. Aspects related to some arguable aspects concerning the betrayal of the Moruzi brothers were also clarified, because their diplomatic role into the Bessarabia problem is both important and controversial. Nonetheless, the decisive factors which determined the signing of the peace from Bucharest (16/28 May 1812) were the geopolitical and not the personal ones. Thus, within The Oriental Issue, in 1812 took place the genesis of a new international matter – that of Bessarabia.

---

23 martie 2012, p. 2; Documentul este publicat în limbile turcă, rusă, franceză și română (fotocopia originalului în turcă fiind pusă la dispoziție de Ionuț Cojocaru) în cartea *Basarabia. 1812-2012. Documente și cercetări*, coord. Victor Crăciun, București, Editura Semne, 2012; Ionuț Cojocaru, *The script of Ottoman-Russian Treaty of 1812*, în *Annals of the Academy of Romanian Scientists. Series on History and Archaeology*, vol. 4, nr. 2, 2012, p. 17-40; Traducerea originalului tratatului de pace ruso-turc din limba franceză în limba rusă a fost publicată pentru prima dată la Chișinău abia în 1990: Vl. Mischevca, Vl. Tscaci, *Русско-турецкий мирный договор 1812 г.*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, 1990, nr. 1, p. 36-44 (după ediția *Внешняя Политика России XIX – начала XX в. Документы российского министерства иностранных дел*. Т. VI. М., 1962, p. 412-416); Vl. Mischevca, *Anul 1812. Două secole de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rusiei*, Chișinău, 2012, p. 94-111; В. И. Мискевка, В. И. Ткач, *Русско-турецкий мирный договор 1812 г.*, în „Analele ANTIM. Revistă de istorie”, vol. X, București-Chișinău, 2012, p. 138-152.